

UN ESTUDI DE CAS DELS CANVIADORS DE LA GIRONA DEL SEGLE XIV: Ramon Medir (ca. 1330-1382)

Albert Reixach Sala (Becari d'investigació Institució Milà i Fontanals-CSIC)

Articles

(s. XIV)

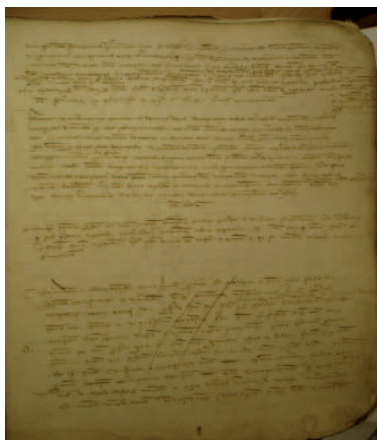
El treball de recerca del Màster d'Iniciació a la Recerca en Humanitats del curs 2009-10 que duu per títol *Els canviadors a la Girona del segle XIV: el cas de Ramon Medir (ca. 1330-1382)* pretén ser una primera passa en un projecte de recerca de més abast. L'aproximació biogràfica al canviador gironí Ramon Medir constitueix un primer estudi de cara a una prosopografia de les elits financeres catalanes centrada en la ciutat de Girona en el període entre 1350 i 1450. En el present treball s'analitzen diversos aspectes de l'entorn social en què visqué Medir, així com les directrius de l'activitat que menà en el terreny professional i en l'esfera pública, amb un èmfasi especial en la banca de què fou titular.

Les elits financeres representen l'horitzó temàtic de la investigació. El fenomen de la revolució fiscal i financera experimentada per la Corona d'Aragó a partir de la dècada de 1350 ja ha estat posat en relleu. Tanmateix, els seus protagonistes i actors han estat escassament abordats. En aquest sentit, el punt de partida més sòlid es troba en els estudis dels darrers anys a propòsit de la fiscalitat reial, d'Estat i de les finances de diversos municipis del Principat impulsats en el grup de la Institució Milà i Fontanals coordinat per M. Sánchez.

De cara a indagar en els individus que posaren al servei de les institucions les seves empreses i xarxes socials i que copsaren possibilitats de negocis en el moviment econòmic que es generà, hem escollit, d'entrada, la figura d'un canviador. L'elecció respon a certes mancances en el coneixement de la banca privada baixmedieval a Catalunya, sense desmerèixer la utilitat de les contribucions entorn de la taula de canvi dels barcelonins Descaus i d'Olivella (Conde, 1988; Feliu, 2007).

Hem procedit a la reconstrucció de la vida del banquer Ramon Medir a partir de diverses fonts. El recurs principal han estat els protocols de la notaria reial de Girona conservats a l'Arxiu Històric de Girona. Hem buidat la sèrie completa de volums d'un notari, i de força d'altres n'hem consultat certes sèries de registres pels períodes més significatius de la trajectòria del nostre protagonista. En paral·lel, amb vista a l'anàlisi

de la presència de Medir al govern municipal, hem encetat el buidatge de la documentació emanada de l'escrivà que actuava per la juraderia i el consell de la ciutat de Girona, al mateix temps que hem fet diverses incursions a la immensitat de l'Arxiu Reial, i hem abordat volums de la Cancelleria del rei Pere III. Igualment a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, hem buidat el primer registre de correspondència de la Diputació del General i uns pocs albarans del Mestre Racional.

Exemple de document notarial
Font: AHG, Notarials, Girona-05,
vol. 280, sf, 1366/03/24.

Filtrada i ordenada la massa documental recollida als distints fons arxivístics, el present treball s'ha estructurat en tres grans capítols. En el primer, des d'una definició àmplia del concepte d'entorn social, hem observat la trajectòria de Medir (la forma habitual amb què és designat, en detriment de Sant Medir, en posterioritat al decenni de 1350) des de la referència documental més antiga que en coneixem, l'any 1329, i la seva mort, l'estiu de 1382. Ramon era fill de Martí de Sant Medir, un tender o petit comerciant resident a Girona

des de, com a mínim, les acaballes del segle XIII. A partir del darrer testament de Martí, hem pogut rastrejar els enllaços dels seus descendents i, en definitiva, la parentela de Ramon Medir. Ens hem interessat per la condició i l'activitat de tres dels seus cunyats, llevat d'un cas força heterodox, inserits en el mateix entramat professional i veïnal que els Sant Medir.

D'altra banda, hem pogut datar entorn de 1335 el casament del nostre protagonista amb Flora Guerau, filla d'una família amb certa anomenada a la Girona del tres-cents. Suposés o no un influx important de prestigi per a Ramon l'esmentat enllaç, l'enlairament cap a les capes més selectes de la societat gironina sembla concretar-se en els enllaços dels fills de l'individu que ens ocupa. Francesca Medir contragué matrimoni, dotada amb la respectable suma de 30.000 s, amb Guillem Sunyer, descendent d'una nissaga il·lustre de la mà major de la ciutat; Joan, el futur hereu Medir, es casà amb la filla d'una família de jurista també pertanyent a la franja política de la mà major; i, finalment, un fill homònim de Ramon entrà a la senyoria devastada d'un llinatge de don-

zells de la domus de Canet, als peus de Rocacorba.

Aquest ascens social resulta indestriable de l'activitat desplegada per Ramon Medir i potser és des d'aquesta dimensió que encara es reflecteix més clarament. En els seus inicis professionals regentà un obrador d'especieria que potser havia heretat del pare i comercià amb compostos d'apotecari i productes tèxtils. Tot i això, l'any 1354 féu un salt notable en el seu periple professional amb l'obertura d'una taula de canvi. Malgrat haver-hi diversos possibles factors per explicar aquest veritable gir, el cert és que es produí en un context de dinamització de les finances municipals ateses les creixents demandes fiscals i coincidí amb la segona anualitat en què Medir ostentà el càrrec de jurat per la mà mitjana a la ciutat.

A partir d'aquest moment, com devia succeir anteriorment amb l'obrador d'especieria, la taula de canvi passà a ser l'eix de gravetat dels afers del nostre protagonista fins a les portes de la seva mort. Des de l'òptica de la construcció historiogràfica del mercader banquer, hem documentat que Medir continuà comerciant amb tèxtil i participant en l'esfera del crèdit privat. I és que, lluny de qualsevol dicotomia, la seva professió no li impedia compaginar distints negocis en la mesura que els paràmetres de racionalitat empresarial dels nostres dies no es poden aplicar en cap cas a la Girona o la Catalunya del segle XIV.

En un pla semblant, hem fet l'exercici de contrastar el cas de Ramon Medir amb un altre clixé historiogràfic, el del "rendista", en la línia del que autoritats encapçalades per F. Braudel interpretaren com una desviació perniciosa dels capitals mercantils, un fenomen amb concomitàncies amb una aresta punxeguda de la investigació en l'època medieval, la de la interacció camp-ciutat (Fernández Trabal, 1995). Enmig d'aquest panorama, hem documentat i descrit el patrimoni bastit per Medir, amb l'alberg principal, diversos immobles i censos sobre taules i una botiga al carrer de la Merceria, a l'Areny, el cor comercial de la Girona de l'època, a la vegada que drets sobre un molí i dues hortes al Monar reial. Hem mostrat que el nostre ciutadà també articulà un mosaic de parcel·les a les parròquies de Sant Joan de Mollet, Flaçà, Bordils i Sant Martí Vell. En aquest sentit, hem esbossat la hipòtesi que el procés podia arrencar de les aportacions obtingudes en els pactes per a les noces amb Flora Guerau: com el seu sogre, detenia una part del delme del terme de Mollet i segurament una explotació fortificada que li servia de plataforma per a la posada en valor de les terres.

Els paràmetres historiogràfics vigents fins fa pocs anys també ens han fet tendir a incloure en aquesta avaluació del patrimoni de Medir les seves adquisicions de censals morts i violaris. Amb tot, som del parer que estem més aviat davant d'un canal creditici (Sánchez, 2006). Hem pogut documentar que el nostre gironí comprà violaris i rendes mixtes tant a particulars com a institucions que emetien deute públic (Sánchez, 2009). Pel que fa a aquest segon àmbit, hem indagat en les correlacions entre els violaris transferits per les universitats de la vila de Camprodon i de la ciutat de Girona i els serveis bancaris prestats per Medir en certs cicles fiscals. Aquests episodis i d'altres operacions en el mercat secundari de la renda ens han convidat a destacar l'ús financer que es feia d'aquests títols de renda.

D'entrada, el castreballat posa de manifest que els violaris i els censals podien ser emprats per l'administració o els usuaris privats a fi de saldar línies de crèdit amb entitats com l'establiment bancari de Medir i, en un segon temps, a més de la funció que tradicionalment se'ls ha atribuït d'engruixir les transferències de patrimoni, l'exemple restituït palesa la seva utilitat com a valors per reduir o liquidar deutes o convertir-los en la forma de pagament de compra de béns diversos.

La noció de "rendista" ha grinyolat davant l'evidència documental a propòsit de Medir. Tanmateix, la seva trajectòria incloïa una altra faceta ineludible, la participació en els òrgans de govern i de representació de la ciutat de Girona. En línies generals, podem dir que ocupà el càrrec de jurat per la mà mitjana entre els anys 1349 i 1381 en sis ocasions i, així mateix, assumí la clavaria de les impositions en diverses anualitats, en especial en el període entre 1362 i 1366, precisament quan s'intensificaren les campanyes fiscals lligades a la guerra contra Castella. També en la relació amb el municipi, es percep la influència de la taula de canvi en l'activitat del nostre protagonista a partir de 1354.

Així doncs, el darrer capítol s'ha consagrat a l'anàlisi del funcionament de la banca que regentà. En un primer epígraf, s'ha confrontat allò descrit per R. Conde en relació amb la taula de Descaus i d'Olivella amb les informacions sobre l'establiment de Medir proporcionades per la documentació notarial. Tot i no disposar de la font òptima per a un estudi d'aquestes característiques, els llibres comptables de la taula, els protocols gironins ens han fornit proves d'un ampli quadre de serveis. Hem documentat, a partir de la selecció d'uns quants casos, constitucions de dipòsits o ingressos, reintegraments dels titulars de comptes i, sobretot, trans-

ferències o dites, segons la nomenclatura de l'època.

De fet, d'acord amb el que han establert autors com García Marsilla (2002) i d'altres referències clàssiques com De Roover o F. Melis, un dels atractius de la banca privada baixmedieval ja era la capacitat per operar al descobert. Amb un ventall d'operacions de caixa prou complex, la banca en què ens centrem comptà entre la seva clientela amb ciutadans puixants, mercaders i menestrals de Girona i, alhora, amb la hisenda municipal, així com la tresoreria reial, els administradors de donatius votats per les Corts i la incipient Diputació del General.

Com havia posat en relleu M. Sánchez fa uns anys, Ramon Medir formà part d'una xarxa de banquers liderada pel barceloní Berenguer Bertran especialment activa entorn de 1365. Els volums conservats de la notaria gironina ens han permès de documentar-ho bé, a més d'identificar d'altres episodis similars entre 1354 i la segona meitat del decenni de 1370 en què Medir oferí la seva taula a la Corona o al General. A tall d'esquema, el nostre canviador anticipava moneda en la mesura que les comunitats d'arreu del bisbat de Girona se li obligaven i li satisfien les quantitats estipulades segons un determinat calendari d'entregues (Orti, 1999). Posteriorment, la pecúnia circulava del taulell de Medir a les arques de l'organisme corresponent o de la banca que pogués encapçalar la campanya fiscal en qüestió.

De fet, s'evidencia un grau notable de desenvolupament en les connexions interbancàries, sobretot entre les taules de Medir i Berenguer Bertran en el lapse entre 1364 i 1367. Entre una i altra banca es produïen trameses de capital amb desplaçaments físics de líquid, però també mitjançant operacions més complexes, fins i tot de canvi translàtic. Arran de l'observació d'aquests circuits, per una altra part, podem oferir una certa posició en un debat obert entre els historiadors que han estudiat la banca privada baixmedieval. Es tracta de l'ús i l'acceptació de les ordres escrites per tal d'efectuar operacions a les taules de canvi sense la compareixença física del titular del compte. Hem reunit força proves documentals que demostren que les ordres escrites podien suplir aquesta presència.

En definitiva, els amplis quadres de serveis i xarxa d'usuaris detectats en una taula com la de Ramon Medir li permeteren sostenir operacions de força envergadura sense la necessitat de moneda al comptat. I és que hem de tenir en compte que el descobert podia ser assumit pel banquer, encara que potser molt

més sovint el canviador es limitava a actuar de mitjancer en un préstec concedit per un tercer. Així és com esdevenia cabdal el crèdit de financers de procedència diversa. En aquest sentit, hem vist destacar la figura d'un jueu, Vidal Caravida, de qui es mantllevaren enormes sumes en conjuntures bèl·liques en què urgia l'obtenció immediata de pecúnia.

En resum, en l'estudi de cas del negoci de Medir abunden les mostres d'integració de les taules de canvi en un sistema financer prou consolidat i el pes que tingueren en la revolució fiscal que pretenem abordar en la línia de recerca encetada amb aquest treball. Així les coses, encara que no s'hagi emprat tota la documentació recollida, caldrà ampliar la mostra empírica amb hores i hores als arxius a fi de restituir més trajectòries coetànies a la de Medir i de dècades posteriors. Amb aquesta aproximació biogràfica tan sols hem assolit una fita inicial de la recerca de caràcter prosopogràfic entorn de les elits financeres de la Catalunya dels segles XIV i XV. Els fons arxivístics són immensos i les beques breus.

Bibliografia

- ▣ Conde y Delgado de Molina, R., (1988) "Las actividades y operaciones de la banca barcelonesa trecentista de Pere Descaus y Andreu d'Olivella", *Revista Española de Financiación y Contabilidad*, 17, pàgs. 115-169.
- ▣ Feliu i Montfort, G (2007), "Mercaders-banquers barcelonins: l'endeutament de la monarquia i la fallida de la taula de canvi de Pere des Caus i Andreu d'Olivella el 1381", M. Sánchez Martínez (coord.), *El món del crèdit a la Barcelona medieval*, *Quaderns d'Història*, 13, Barcelona: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, pàgs. 197-210.
- ▣ Fernández Trabal, J. (1995), *Una família catalana medieval. Els Bell-lloc de Girona 1267-1533*, Barcelona: Ajuntament de Girona – Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- ▣ García Marsilla, J.V. (2002), *Vivir a crédito en la Valencia medieval: De los orígenes del sistema censal al endeudamiento del municipio*, València: Publicacions de la Universitat de València
- ▣ Orti Gost, P. (1999), "Una primera aproximació als fogatges catalans de la dècada de 1360", *Anuario de Estudios Medievales*, 29, pàgs. 747-773.
- ▣ Sánchez Martínez, M. (2006), "El mundo del crédito en la Corona de Aragón" a A. Pérez Jiménez i G. Cruz Andreotti (eds.), *Hijos de Mercurio. Banqueros, prestamistas, usureros y transacciones comerciales en el mundo mediterráneo*, Madrid-Málaga: Ediciones Clásicas&Charta Antiqua, pàgs. 343-374.
- ▣ Sánchez Martínez, M. (ed.) (2009), *La deuda pública en la Cataluña bajomedieval*, Barcelona: CSIC.